

A SZÉKELYEK RÉGI TÖRVÉNYEI ÉS SZOKÁSAI.

A székelyek eredetéről, kiket a nemzeti hagyomány Attila kúnjai maradékainak hirdet, tudósaink különféle véleményeket s hypothesiseket állítottak föl; legújabbán Hunfalvy Pál, a székelység hún eredetét tagadva s a nemzeti hagyományt alaptalan mesének bélyegezve, azta szerinte kétségbe sem vonható tételt hirdeti csalhatatlan igazság gyanánt, hogy a székelyek Sz. László vagy valamelyik utána következett magyar király által Magyarország különböző vidékeiről Erdély keleti részébe, koronajöszágra, határőrzés végett szállított királyi telepítvényesek.¹⁾

Hogy ezen már Schlözer által fölvetett s Hunfalvy által bővebben fejtegetett hypothesis, melynek igazolására legkisebb történelmi bizonyság sem hozható föl, tarthatatlan, a napfénynél világosabban bizonyítják a székelyek régi köz- és magánjogi törvényei s törvényes szokásai, melyek a magyar királyság keletkezése után Magyarországról határörökül szállított királyi telepítvényesek közt századok folyamán érvényben nem lehettek volna, s melyek eredete a keresztyénséget és királyságot megelőzőtt ősmagyar nemzeti élet korára vihető és viendő vissza.

E szempontból fogom vizsgálni a régi székely alkotmányos törvények és szokások némely pontjait, melyekről kézzelfoghatólag bebizonyíthatónak tartom, hogy nem lehettek volna életben és gyakorlatban, ha a székelység királyi telepítésnek köszönhetné volna eredetét, alkotmányát, köz- és magánjogait.

I. A székely nemzeti gyűlés. Erdélyben a várme gyék területét bíró magyar nemesség, a XII. században betelepí-

¹⁾ Hunfalvy, Magyarország ethnographiája 299—304. l. és Ugyanó, A székelyek 14—49. l.

tett s a szebeni ispánságban önálló területtel megadományozott szászság, és a saját földén őseitől örökölt szabadságában élt székelység, külön-külön nemzeti gyűléseket tartott, melyeken ügyeit saját törvényei szerint intézte. A székely nemzeti gyűlés hatásköre azonban lényegesen különbözött, s jóval többre terjedt ki mint akár a nemesség akár a szászság közgyűlésének hatásköre; a mennyiben a székely nemzet gyűlése maga választotta a székelyföld legfőbb törvényszékének tagjait, azokat eljárásukért feleletre vonta, s ha vétkeseknek találta, örökös számkivetésre s minden ingó vagyonuk elvesztésére ítélte, még pedig oly teljes hatalommal, hogy az ily elítéltnak a király sem adhatott kegyelmet.

Az 1505-diki udvarhelyi székely nemzeti gyűlés végzésében olvashatjuk: „Mi az egész székely földének lakosi és minden székeknek akármicsoda renden lévői . . . meghihatalanképpen örökösön mindenféle lakóitól országunknak hogy megtartassék, elvégeztük és elrendeltük, hogy az Udvarhely és Keresztúr székin lakó székely atyafiaknak az elsői közzül négy embereket, és ugyanazon széken lakó lófejek közzül tizenhármát, a mi székely országunknak régi bevett auctoritásából és hatalmából bírának és az igazságnak kiszolgáltatásának véghezvitelére rendeltünk, kik egy summában lesznek tizenheten, a kik minden székekben és országokban akármilyen renden levő székelyeknek személyeket és képeket viseljék“. Rendelkezik azután a gyűlés, hogy a megválasztott bírák a gyűlés színe előtt esküt tegyenek, hogy mindenkinek részrehajlatlanul igazságot fognak szolgáltatni, „melyet, ha megcselekszenek, igen jó; ha hol pedig nem, melyet Isten távoztasson, ha a bírák közzül valamelyik, Istenét elfelejtván és a maga idvességét is hátra hagyván, vagy könyörgésért, vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamely felé kitérne, az olyan mindjárt örök számkivetésre sentenciáztassék, a mellett minden ingó-bíngó marháit és örökségeit is elveszesse, és annakutánna, mint olyan hamis hitű és lelkiismeretbeli és névbeli személy, székely országunkban ne maradhasson és lakhassék. Az olyan is pedig, valaki az olyan hamis hitű számkivetetteknek haza jövéseken vagy megmaradásokban fáradna és munkálkodnék, hasonló számkivetésre mint olyan embereknek ol-

talmazója ítéltessek.“¹⁾ Az 1506-diki agyagfalvi nemzeti gyűlés pedig, hogy a székely földön ez időtájban gyakran kitört pártütéseknek és lázongásoknak elejét vegye, ily végzést hozott: „ha pedig valaki közöttünk, vagy az elsők vagy a lófűek között, vagy a tisztviselők között, a mint előbb megírók, pártütést vagy arra való gyűlést tenne, vagy cselekedni meggyőztetnék: akkor mindjárt mint igaz tagtól elszakasztatott és közönséges végezésünknek rontója, ki közöttünk méltatlan és nemzetünknek árulója; minden tisztességét és becsületét elveszesse; ne is légyen azután soha szabad törvényben venni, semmi tisztet ne is viselhessen, és itt székely országban soha ne is lakhassék; mindazáltal, ha mi öröksége léssen, az ő igaz örökösire maradjon²⁾; és az ilyeneknek mint hitetleneknek senki a fejedelmen kívül gratiát kegyelmet ne adhasson, hanem ha az egész székelység egyenlő akaratból, és minden ingó-bingó marhája prédára, kapsira hányattassék, és maga örök számkivetésre üzettesék. Ha pedig ilyen árulattásban a köznép között való találtatik, az is hasonlóképen számkivetésre vettessék és minden javai prédáltassanak el; annak is fejedelmen kívül senki kegyelmet ne adhasson, hanem csak az egész székelység.“³⁾

Látjuk ezen végzésből, hogy az agyagfalvi gyűlés, a mellett, hogy az örök számkivetésre ítélt árulókra és pártütőkre nézve a nemzeti gyűlés kegyelmezési jogát föntartja, a király ugyanily jogát is elismeri. Hogy azonban a székely földön a volt a gyakorlat által szentesített ősi törvény, hogy a király a nemzeti gyűlés által örök számkivetésre vagy halálra ítélt bűnösnek kegyelmet nem adhatott, kitetszik II. Ulászló király 1499-ben kelt okleveléből, melyben a székelyeknek ősi időktől fogva gyakorlatban volt régi törvényeit és jó szokásait, melyeket a székelyek pontokba foglalva elébe terjesztettek, kiváltságlevél alakjában kiadta és

¹⁾ Székely Oklevéltár. I. köt. 306. 307. l.

²⁾ Az agyagfalvi gyűlés e szerint eltörölte az udvarhelyi gyűlés egy évvel azelőtt hozott végzését, mely az örök számkivetésre ítélt bíróknak nem csak ingó vagyonát, hanem örökségét is, melyet az ősi törvény szerint székely ember még hűtlenség és fejevésztes esetében sem veszthetett el, elkobzandónak határozta.

³⁾ Székely Oklevéltár. I. köt. 315. l.

megerősítette. Ennek ide vonatkozó pontja így hangzik: „Továbbá ezentúl a székelyek senki házáat földülni ne merészeljék, sem senkit közzülök saját hatalmuknál fogva (*propria auctoritate*) a székely ispán tudta nélkül halálos büntetésre ne ítélhessenek, örökös hűtlenség bélyegének terhe nélkül.¹⁾ Továbbá, midőn a székelyek közzül valaki, bármiféle segélybe bizakodva, az ország ellen (*contra rempublicam*) és a község jólléte ellen magánosan vagy valamely széken új rossz törvényeket hozna be, vagy a községet jogaiban vagy vagyonában sértené vagy elnyomná, vagy a székely jogokat, jó szokásokat és igaz törvényeket, melyek a székelyek jó és közönséges állapotját illetik, megzavarni merészkednék, és a szék birái által törvényesen megintetve sem akarna a tiltott útról letérni s azok ítélete ellen rugódoznék, akkor azon egyes szék birája, a sértettnek vagy elnyomottnak egyszerű, de méltó és okszerű panaszára, tartozzék azon szék közönségét bizonyos helyre és napra azonnal összehívni, és ha a dolog ellátására és eldöntésére az a szék magában nem lenne elégséges, más székekből is hívjon össze; mikor pedig szükséges találna lenni, Udvarhelyszék kapitánya, a főemberek meghagyásából (*ex mandato seniorum*) hívja össze a három rendbeli székelyek közönségét, s miután az a panaszokat s a vádakot kihallgatta s az ügyet eldöntötte, a felek az ítéletet az ispán elé vihessék, és az ispán akaratja és megkeresése nélkül senkit közönségesen vagy magánosan személyében vagy vagyonában háborgatni és károsítani ne merjenek. S ha az ispán látja és elismeri, hogy jó és igaz ítéletet hoztak, tartozzék azon ítéletet helybenhagyni, vagy pedig az ügyet újra átvizsgálhassa és új ítéletet hozhasson. És ha valamely székelyek a föntebbiek ellen bármiben vétnének, fejjökkel és ingó vagyonukkal lakoljanak. Ha pedig valamely a föntebb leirt módon számkivetett vagy törvényesen elítélt gonosztevők a királyi felséghez vagy a főpap és zászlós urakhoz folyamodnának, a királyi felség méltóztatni fog az ispánnak és a székelyeknek iratni, a dolgot nekik tudtokra adni, s ezt az ügyet, vagy a vétket és kihágást tőlök megtudakozni; és ha a királyi felség, a dologról értesülve, a vétket vagy kihágást nem nagy fontosságú-

¹⁾ Világos ebből, hogy 1499. előtt mi volt a székelyeknél a törvényes gyakorlat.

nak látandja, s a vétkesnek kegyelmet akarand adni, ily kegyelmet magok a székelyek megegyezése nélkül is szabadon adhasson: mert nem volna tisztességes dolog, hogy a királyi tekintély útja el legyen zárva, és a király senkinek kegyelmet ne adhasson, ha csak őket előbb meg nem kereste. Ha pedig a királyi felség ugy látandja, hogy a véték és kihágás nagy és súlyos, az ilyeneknek aztán ő felsége se adjon kegyelmet¹⁾

Kétségtelen ebből, hogy II. Ulászló a székely nemzeti gyűlés ősi hatáskörének némi megszorításával törekedett a kegyelmezési jogot a székely ispán és a nemzetgyűlés meghallgatása után a trón számára biztosítani: de hogy az így föntartatni kívánt királyi kegyelmezési jogra a székelység már maga II. Ulászló korában mily kevés tekintettel volt, mutatja az 1505-diki udvarhelyi nemzeti gyűlés végzése, mely, mint láttuk, nem csak a gyűlés által választott bírakra, ha törvénytelenül járnának el, hanem még azokra is, kik azok érdekében fáradoznának, örökös számkivetést, tisztesség- és becsületvesztést, ingóságai földulását, sőt az ősi székely birtokjog sérelmével örökségeik elvesztését is szabta büntetésül.

II. Ulászló föntebb idézett rendelkezését, mint az ősi székely törvénykezési eljárással ellenkezőt, a székely nemzeti gyűlés magára nézve kötelezőnek nem ismerte el s régi hatáskörében magát az által korlátoztatni nem engedte. Igazolja ezt II. Ulászló királynak 1508-ban Perényi Imre nádorhoz, Szentgyörgyi és Bazini gróf Péter országbíróhoz, egyszersmind erdélyi vajdához és székely ispánhoz, és Somi Józsa temesi ispánhoz s alföldi kapitányhoz intézett parancsa, melyben meghagyja, hogy Szentgyörgyi Tóth Miklóst, kit a három rendű székelyek bizonyos ügyben magok elé idéztek, de a ki betegsége miatt akkor a gyűlésben nem jelenhetett meg, s kinek fia János, a székelyek által kihirdetett tilalom ellenére, hogy senki közzülök az erdélyi vajda szol-

¹⁾ II. Ulászlónak a székely nemzet régi törvényeit és szokásait megerősítő levelét, a bécsi cs. kir. államlevéltárban lévő XVI. századi másolat után, melynek másolatát Károlyi Árpád volt szives velem közölni, a bevezetés és záradék elhagyásával kiadta dr. Kolosvári Sándor és dr. Óvári Kelemen, Monumenta Hungariae Juridico-Historica. Magyarországi jogtörténeti emlékek. I. köt. 2—7. l.

gálatába ne álljon, a vajda udvari emberévé lett, s a kit ezért a székelyek magok közzül kirekesztettek és számkivetésre ítélték s egyszersmind Benefalva és Kisfalud nevü birtokait minden ingó és ingatlan vagyonával együtt elfoglalták, igtassák vissza elfoglalt javaiba, s azután a feleket rövid határidőre idézzék meg, hallgassák ki s tegyenek köztök igazságos ítéletet.¹⁾ Hogy Szentgyörgyi Tóth Miklós számkivetése alkalmával a székely nemzeti gyűlés (universitas regni Siculorum) a benefalvi és kisfaludi lakosokat, mint a kik azelőtt székely joggal éltek, Szárhegyi Lázár András elnöklete alatt szabad székelyekké tette, azaz régi szabadságukba visszahelyezte²⁾, látjuk Szapolyai János erdélyi vajda és székely ispán Székely-Vásárhelyt 1519-ben kelt leveléből, melylyel ezen benefalvi és kisfaludi lakosokat, mint néhai Szentgyörgyi Tóth Miklós egykori székely jobbágyait vagy földön lakóit, annak fia Szentgyörgyi Tóth János részére visszaitélte³⁾. De ez a levél egyszersmind azt is bizonyítja, hogy II. Ulászló királynak 1508-ban kiadott parancsa tizenegy esztendeig nem ment teljesedésbe.

Meenyire ragaszkodott a székelység ahoz a századok gyakorlata által vérvé vált büntető eljáráshoz, melyet II. Ulászló 1499-ben a királyi kegyelem által enyhíteni kívánt volna, kiteszik abból, hogy midőn 1519-ben a székelyek előkelői Szapolyai János erdélyi vajdával és székely ispánnal Prásmáron szerződést kötöttek, hogy jövendőben a székely földön minden pártoskodást és lázongást meg fognak akadályozni, s eskü alatt fogadást tettek, hogy ezentúl a székely ország szabadságát és törvényét (libertatem et legem Regni istius Siculicalis) egy szívvel lélekkel fogják védelmezni, elhatározták, hogy a szék törvényes ítélete ellen rugódozó lázongók ellen köz erővel fölkelnek, s azokat azonnal, ha megérdemlik, fejök vesztésével, vagy vétkök mivoltához képest házaik földulásával, ingó vagyonuk zsákmányra hanyásával vagy számkivetéssel fogják büntetni, s kimondották egyszersmind, hogy a ki az ily lázongók ellen föl nem kelne, azonnal feje, ingó vagyona, tisztessége és becsülete vesztésében marasztaltassék el,

¹⁾ Székely Oklevéltár I. 317. l.

²⁾ Szárhegyi Lázár András 1506-ban elnökölt az agyagfalvi székely nemzeti gyűlésen, s így Szentgyörgyi Tóth Miklós számkivetése s az általa elnyomott székelyek fölszabadítása 1506-ban történt.

³⁾ Székely Okl. I. 344. l.

s éppen úgy, mint a lázongó, mindenütt halálra üldöztetve számkivettség, és a székelyek közt a vajda és székely ország kegyelme nélkül soha többé ne lakhassék.¹⁾

A székely szabadság elnyomói, a régi törvények és szokások megrontói ellen még a XVI. század közepén is gyakorolta a székely nemzeti gyűlés a régi szokásos büntető eljárást. Az akkor élt Oláh Miklós esztergomi érsek bizonyossága szerint ugyanis a székelyek, „midőn megtudják, hogy valaki közzülök az ország és a közjó ellen valamit vétett, vagy alattomosan szabadságuk ellen törekszik, melyet a világ minden vagyonánál méltán többre becsülnek, vagy látják, hogy közönséges parancsukra az ellenség ellen nem kelt föl és nem jelent meg, minden vagyonát zsákmányra hányván házát földig rombolják, és ha kézre kerithetik, megölik“²⁾. Ugyanezt mondja Oláh Miklós kortársa s az érseki székben utódja Verancesics Antal, ki a székely nemzeti gyűlés képét így adja: „A gyűlésre fegyveresen jönnek össze, a főemberek (potiores) körbe ülnek, a többiek nagy lármával zajongva állanak köröttük, s szorgosan tiltakoznak, hogy nem fogják helyeselni, ha netalán olyasokat határoznának, a mik nekik nem tet-szenek. És ha ott mindnyájok akarata ellen valamit végeznek, olykor ki is törnek, de csak az indítványozón, a kinek munkálkodása vagy megátalkodottsága következtében estek valami szokatlan teher alá, töltik ki boszujokat, akképen, hogy annak házát mindnyájan tömegesen megrohanják s földig rombolják. És ha netalán valaki olyan ujitást tervezne, a mi szabadságuknak ártalmára lenne, azt fegyverrel is üldözik, s ha elfoghatják, a gyűlés színe előtt megölik“³⁾. Említi a székelyek ezen ősi szokását, sőt azt maga részéről is szentesíti, Mátyás király 1473-ban Mérai Magyar Balázs erdélyi vajdához és székely ispánhoz intézett parancsában, melyben rendeli, hogy ha a székelyek főemberei

¹⁾ *Székely Oklt.* I. 357. l. — A vajda Szapolyai János, ki egyszersmind székely ispán is volt, mint ilyen, a székely nemzeti gyűléssel együtt adhatott kegyelmet a számkivetett székelynek.

²⁾ *Nicolai Olahi Hungaria et Attila.* 197. l.

³⁾ *Verancesics Antal összes munkái.* I. köt. 146. l., ki azt is megemlíti, hogy „a kiknek házaft pedig földülták, ha meggyőződnek, hogy vétköket megbánták, mindnyájan köz erővel építik föl és velök kiengesztelődnek.“

közt találkoznának olyanok, a kik a lóföket és gyalogokat ősi szabadságuk ellenére pénzadóztatással merészelnék terhelni, „azok azonnal az ő szokásuk szerint minden javaikból forgattassanak ki”).“

Székely földön a szándékos gyilkos még a XVI. század közepén is halállal lakolt s ettől őt a király kegyelme sem mentette meg. A székely nemzet 1555-ben Udvarhelyen tartott gyűlésében összeirt s I. Ferdinánd király akkori vajdái Dobó István és Kendi Ferencz által megerősített régi törvényeinek 37-dik ezikke így szól: „szántszándékkal való halálért a gyilkos meghaljon; a vajda urak kegyelme, még a király is meg ne oltalmazhassa a peres ellen²⁾.“

Mennyivel keményebbek voltak a székely nemzeti gyűlés által a vétkesekre szabott s királyi kegyelem által sem enyhített büntetések a Magyarország többi részeiben alkalmazott büntetéseknél, láthatjuk abból az egyességlevélből, melyet Szentgyörgyi és Bazini gróf János, mint a király által a Kézdi, Sepsi és Orbai székek főemberei és községe közt folyt viszályok eligazítására kiküldött bíró, Háromszék Zabolán tartott gyűléséből 1466-ban kiadott, s melynek egyik pontja azt tartja, hogy ha a Kézdi, Sepsi és Orbai szék 12—12 esküdt bírása közzül, kiknek egyharmada a főemberek (seniores), kétharmada a község (communitas) közzül választandó, valaki a részletesen megállapított törvénykezési eljárás ellen dolgoznék, vagy valakinek jogait tudva eltitkolná vagy meghamisítná, az igazságnak ez ügyben megtartott kinyomozása után, „méltó legyen az országglakosok köz szavazatával (azaz a székely nemzeti gyűlés által) megnyuzatásra és bőrének szalmával való kitömetésére ítéltetni³⁾.“

Helyesen írta tehát a székelyekről a Mátyás korabeli Thuróczi, „hogy erkölseikben keményebbek“⁴⁾, s Bonfini, hogy „még

¹⁾ Illi eo facto iuxta consuetudinem ipsorum omnibus bonis evertantur
Székely Oklt. I. 220. 1.

²⁾ *A nemes székely nemzetnek constitutiói.* Pest, 1818. 45. 1.

³⁾ Communi Regnicolarum voto dignus sit excoriationis crimine condemnari et cutis eius straminibus impleri. Ezen igen nevezetes oklevelet Eder után töredékesen közöltem, *Székely Oklt.* I. 205. 206. 1.; később eredetijét Brassó város levéltárában megtaláltam s egész terjedelmében lemásoltam.

⁴⁾ In moribus severiores. Thuróczi, Chron. Hung. *Schwandtner*nél *Scriptores rerum Hung.* I. köt. 78. 1.

most is megtartják keményebb erkölceiket és sokban különböznek a többi magyaroktól¹⁾; jól mondja a XIV. század közepén élt Oláh Miklós esztergomi érsek: „A székelyek még a mi időnkben sem felejtették el ősi erkölceiket és scythiai szabadságukat²⁾”, valamint érsek utódja Verancsics Antal: „erkölceik nem éppen miveletlenek, de még most is scythiai nyerseséggel viselik magokat, s csaknem minden szokásaikban, törvényeikben, életmódjukban a vallást kivéve különböznek a magyaroktól³⁾”. Mi pedig a föntebb előadott, kétségbevonhatatlan hitelű adatok bizonyosága után bátran kimondhatjuk, hogy a székelység, melynek nemzeti gyűléseiben a vezérek korabeli ősmagyar nemzetgyűlések jogkörét századok során át fönrtartva szemlélhetjük, mely törvényeiben és szokásaiban a magyaroktól annyira különbözött, magyar király által Magyarországból Erdélybe szállított telepítvény teljességgel nem lehetett.

II. A székelyek személyes szabadsága. A székelyek közt vagyonságuk szerint három rend volt: főemberek (seniores, potiores, primores), lófők (primipili, equites) és gyalogok (pedites, pixidarii), kiket közönségesen közembereknek, községnek (communitas) is nevezték. Ez a három rend azonban nem képezett zárt testületet, s valamint a főember, ha vagyonában megfogyatkozván kellő számú emberrel nem szállhatott táborba, lófővé, a lófő, ha szegénysége miatt lovon nem szolgálhatott, gyaloggá szállott alá, ugy a közember, ha megvagyonosodott, a lófők, a lófő pedig a főemberek rendjébe emelkedhetett, a katonai szemlék alkalmával, a székely ispán tudtával⁴⁾. Személyes szabadságára nézve mind a három rendbeli székely teljesen egyenlő

¹⁾ Severiores adhuc mores retinent, multumque a caeteris Ungaris differunt. *Bonfini, Rerum Ung. Decades. Lipsiae. 1774. 108. 1.*

²⁾ Hac quoque tempestate Siculi veterum morum ac libertatum Scythicarum necdum obliti sunt. *Nicolai Olahi Hungaria et Attila. 198. 1.*

³⁾ Mores penitus incultos non habent, verum qui Scythicam adhuc praesiferunt cruditatem, omnique pene consuetudine, legibus ac vitae institutis ab Hungaris, religione excepta, discrepant, ne lingua quidem omni ex parte, quum veterum more loquuntur, similes. *Verancsics munkái. I. köt. 144. 1.*

⁴⁾ Lásd Mátyás 1473-diki már idézett parancsát, mely a lófők és gyalogok összeírása s az egyik rendből a másikba való átléphetés iránt is rendelkezik. *Székely Oklt. I. 220 1.*

s kivétel nélkül nemes volt, s a magyar korona területén minden székely, ki szabad székely vérből való származását igazolta, a nemesi jogokat mindenütt élvezhette s tetteleg élvezte is.

A szabadságért élő haló népnek rajzolja a székelységet Bonfini e szavakkal: „a szolgaságot ki nem állhatják, mint a kik annyira imádják a szabadságot, hogy készebbek volnának meghalni, mint adót fizetni“¹⁾. Verbőczyi törvénykönyve szerint, mely a régi törvényekből és szokásokból szerkesztetett s királyi szentesítést nyert, az erdélyi székelyek mind kiváltságos nemesek, „kik teljesen különböző törvénnyel és szokással élnek, a hadi dolgokban a legtapasztaltabbak, s a kik a régi szokása szerint törzsek és nemek s a nemek ágai szerint osztják magok közt az örökségeket és tisztségeket“²⁾. „Mindnyájan nemeseknek kívánják magokat tartatni, — írja Oláh Miklós, — mint a kik a régi húnok maradványai. Nem is hijában ügyelnek arra, hogy a szabadság azon kiváltságával éljenek; mert senkit nem túrnek magok közt, hogy szabadságban fölöttök legyen. Közöttük a legkisebbnek ugyanazon szabadsága van, mint a legnagyobbak“³⁾. Hasonlóan mondja Verancsics, a mint a székelyeknek Attila húnjaitól való származását elbeszéli; „ez a székelyek eredete, innen van szabadságuk, mely szerint az évi adófizetéstől s a szolgaság tartozásaitól tökéletesen mentesek és szabadok“⁴⁾. Valósággal a székely főember és a lófő, valamint a lófő és a gyalog vagy közember közt csak a táborozási kötelezettség módjában és a tisztségek vérség szerint való viselésének jogában volt, de a személyes szabadságra nézve nem létezett különbség.

Székelynek és szabadnak lenni, mindaddig, mig János Zsigmond 1562-ben a székely fölkelés vérbe fojtása után az ősi székely alkotmány megrongálásával a fegyverrel levert székely közösséget szabadságától meg nem fosztotta s a jobbagyságra sülyesztett székely köznép egy részét hiveinek el nem adományozta, teljesen egyértelmű volt. Igazolja ezt maga Nagy Lajos király, ki

¹⁾ Libertatis impatientissimi, quippe qui usque adeo libertatem colunt, ut mori, quam tributa solvere malint. *Bonfini e. h.* 108. l.

²⁾ *Verbőczyi, Decretum Tripart. III. rész 4. czim.*

³⁾ *Oláh, Hungaria et Attila* 195. l.

⁴⁾ *Verancsics Munkái. I. köt. 144. l.*

midőn 1346-ban a Szabolcs vármegyébe telepedett Sényői Pál és rokonai székelysége iránt kétség támadt, ez ügyben az esztergomi és egri káptalanokkal vizsgálatot tartatott, és miután a vizsgálatból azok valódi székelysége kiderült, őket igaz és kétségtelen székelyeknek elismerte, még pedig úgy, hogy ez iránt kiváltságlevelet fölmutatni sehol ne tartozzanak, és a hol nekik tetszik, szabadon lakhassanak¹⁾. Vajon így járt volna-e el a király, ha a székelyek, mint Timon, Pray, Schlózer és Hunfalvy véli és hirdeti, valamelyik magyar király által határőrökül telepített gyarmatosok voltak volna? S ha ezt fölteszszük is, vajon hihetőnek, megfejtetőnek tarthatjuk-e, hogy a száz meg száz ezer főnyi székelység, melyet a király bizonyosan nem telepíthetett volna át a magyar nemések között Erdélybe, fejenként nemesi szabadsággal élhetett volna; a mit pedig a törvény szava s az élet bizonyossága szerint kétségbe vonni sem lehet. Hiszen oly nemesi szabadságot, a milyen a székelyeket a magyar korona egész területén megillette, még a IV. Béla által hazánkba telepített kúnok sem élveztek soha, a kik pedig személyökre nézve szabadok s a király zászlaja alatt szolgáló fegyveresek voltak, de a királytól nyert földért, éppen úgy, mint az erdélyi szászok és a szepesi németek, évi bér (census) fizetéssel tartoztak.

III. A székelyek táborozási kötelezettsége. A székelyek, mint mindnyájan egyiránt szabadok, fegyverrel tartoztak az országot védelmezni, s mint az ország nemesi fejenként kötelesek voltak a királyi seregben szolgálni: az ő táborozási kötelezettségek azonban éppen nem volt azonos a határőri szolgálattal, sőt attól lényegesen különbözött. Az erdélyi három nemzetnek az általános fölkelésre nézve hozott s Mátyás király által 1463-ban megerősített szabályzata a székelyekre nézve így rendelkezik: „A székelyek régi szokásuk szerint az ország hadseregébe (ad exercitum generalem) nemzetök két harmadát tartoznak küldeni, egy harmada minden eshetőségre fönmaradván. Összehívásuk pedig a fölkelésre történjék vagy vérbe mártott karddal, vagy azon székelyek ispánjának levelével, vagy a vajda úréval,

¹⁾ *Székely Oklt.* I. 52. l. — Székely szabadságról királyi kiváltságlevél e korban nem létezett s jogilag nem létezhetett.

ha az egyszersmind székely ispán is. Midőn azonban a szükség azt kívánja, hogy a nép rögtön fölkeljen, minden szék kapitánya dobokkal és száldobokkal s az előre kijelölt s tüzhalom nevezetű helyeken meggyújtott máglyákkal hívja össze a népet, s a ki erre össze nem gyűlt, fejét veszítse. Hogy pedig akár a fölkelésben, akár a hadjáratban hiba ne legyen, minden szék kapitánya tartozik béke idején, s nem is igen ritkán, a fegyverek és egyéb hadi készület fölött szemlét tartani¹⁾.

Oláh Miklós szerint, — ki a székelyekről szóló tudósítását János király idejében, tehát 1540. előtt írta, — a székelység ekkor már annyira szaporodott, „hogy midőn háborujok támadt, könnyen összeirhattak és táborba vihettek ötvenezer fegyveres embert, sőt többet is²⁾. Oláh ifjabb kortársa Verancsics Antal azt írja a székelyekről, hogy „ma harmincezer embert vihetnek táborba, a nélkül, hogy házaikat védelem nélkül hagynák. Többnyire lovon katonáskodnak, semmi hadi készülettel, semmi katonai ékességgel nem tűnnek föl, hanem számukba és régi vitézségökbe bizakodva keményen harcznak. Nem tárogatóval, hanem kúrttel adják a hadi jelt, s ha a dolog jókor ütközetre nem kerül, a táborozást megunva lassanként elszélednek.“ Táborozási kötelezettségeket pedig így írja le: „midőn a királyok háborút indítanak, kötelesek saját költségökön hadba menni, azonban, ha igen régi szabadságukat megtartják, különböző állapottal. Mert ha keleti vagy éjszaki ellenséggel, vagy a haza határai közt kell hadakozni, mindnyájan fejenként fegyvert fognak, s a háborút abba nem hagyják, míg vége nem szakad; ha nyugati ellenséggel van háború, tized részöket küldik, s tizenötöd napon túl nem is maradnak táborban; déli ellenség ellen fele részök megy s addig állja a harcot, a meddig csak bírja. Ez időben az ország romlásával ők is némi kárt vallottak szabadságukban, a mennyiben a veszedelemben forgó hazának gyakran kénytelenek voltak segítségére menni, még pedig ott, a hol a szükség kívánta³⁾.

A székelység ősidőktől fogva gyakorlatban volt hadi szolgálatát, mely már Verancsics korában a XVI. század közepén a kény-

¹⁾ Székely Oktl. I. 198. l.

²⁾ Oláh, Hungaria et Attila. 195. l.¹

³⁾ Verancsics munkái. I. köt. 144. 145. l.

szerítő szükség miatt némi változást szenvedett, a legrészletesebben leírja II. Ulászló király 1499-ben a székelyek részere kiadott kiváltságlevelében, melylyel azoknak ősi törvényeit és szokásait megerősíti. «Midőn a királyi felség, — így szól az oklevél, — kelet felé azaz Moldva ellen személyesen indul háborúba, akkor az összes székelyek, lovagok tudniillik és gyalogok, fejenként tartoznak táborozók módjára ő felsége egész serege előtt járni, és ő felsége országának határain kívül tizenöt napig saját költségükön bevárni az ütközetet, s azután visszajövet a királyi sereg mögött járni¹⁾. Továbbá, midőn ő felsége azon keleti részek felé a maga képét (suam personalem praesentiam) küldi hadakozni, akkor a székelyeknek éppen fele tartozzék a föntirt módon táborozni. Továbbá midőn ő felsége dél felé, azaz a havaselvi részek ellen személyesen indul háborúba, akkor az összes székelyek, tudniillik lovagok és gyalogok, éppen fele tartozik hasonlóan tizenöt napig ő felsége országának határain kívül az ütközetet bevárni, menet ő felsége serege előtt, visszajövet annak mögötte járva; mikor pedig azon havaselvi részek felé a király képe folytatja a háborút, akkor a székelyek ötöd részökkel tartoznak szolgálni és táborozni. Továbbá végre midőn a királyi felség a nyugoti részek felé személyesen indul háborúba, akkor a székelyek tartoznak minden tíz telkes székely részéről egy-egy zsoldost ő felsége szolgálatára küldeni; ha pedig azon részek felé ő felsége képe folytatja a háborút, vagy ő felsége az északi részek felé személyesen fog háborúba indulni, a székelyek huszad részökről tartoznak egy-egy zsoldost küldeni. És a sereg ily kirendelésekor mindegyik székelyből kötelesek a főemberek közül egy kapitányt adni. A táborozás föntirt módja azonban ugy értendő, hogy ne legyen ellenkezésben ezen ország s annak erdélyi részei mostani szükségével és fenyegető veszedelmével; hanem a székelyek az idő mivolta és a körülmények szüksége szerint mindaddig tartozzanak táborozni és hadakozni, s addig ne is élhessenek föntebb megirt szokásaikkal,

¹⁾ E szerint a székelyek, mint a besenyők is, az ország hadseregének előhadát és utóhadát képezték. Igy mutatják őket együtt, mint a Lajta mellett 1146-ban vívott ütközetben a derék magyar sereg előcsatározóit, hazai krónikáink. Mellesleg megjegyezve ez is arra mutat, hogy a székelyek nem egy vérből származtak az Árpád alatt beköltözött honfoglaló magyarsággal.

mig az ország bajai lecsendesedtével s megszűntével s az ellen-
 ség visszavertével az egész ország állapotjában a béke és nyu-
 galom vissza nem térend. Mert, mint látnivaló, naponként új
 meg új veszedelmek és szükségek támadnak és állnak elő, s mint-
 hogy az újonnan elő állott szükség új intézkedést és tanácsot
 kíván, azért teljességgel nem akarjuk, hogy ezen engedélyünk a
 mostani szükségnek ellenére legyen. Ezen kívül pedig az ed-
 dig mondattokon túl tartozzék a székelyek közönsége, minden
 az erdélyi hazát bármely oldalról fenyegető háborúban, ő felsé-
 ge vagy az akkori vajda vagy ispán fölszólítására és paran-
 csára, a lehető legszebben fölfegyverkezve fölkelni, a mint ed-
 dig is szokásban volt, sőt tartozzék a haza védelmezésére foly-
 tonosan őrködni (invigilare); a miért azon székelyek minden
 adózás vagy bármi más fizetés alól föl vannak mentve, és mint
 igazi nemesek Magyarország dicső királyai által nemesi kivált-
 ságban részesítették. Továbbá, midőn a táborozó székelyek ki-
 rendelésének és számuk meghatározásának kell történni, az azon
 székelyek ispánja által a székelyek főembereivel együtt tör-
 ténjék, s azok együttesen tartozzanak az efféle hadi népet föl-
 kelteni; úgy azonban, hogy az ispán vizsgálja meg és szabja meg,
 hogy mindegyik székely kapitány és főember házaiban hány embert
 hagyhat azok szolgálatai, érdemei s az idő szüksége szerint; nem
 azért, mintha a királyi felség ezt köteles volna megtenni, hanem
 hogy annál készebbekké tétessenek a királyi szolgálatra, s ebből
 láthassák, hogy a király kegyét kiérdemelték. Miután pedig a tá-
 borozók a királyi felség tisztje kezébe átadattak, ha némelyek köz-
 zülök megszöknének, vagy a királyi felség seregében zavart tá-
 masztának, az ilyenek fejüket veszítsék s ingó javaik a királyi
 felségre és tisztjeire szálljanak. A ki pedig az ily táborozásból
 megátalkodva honn maradna, vagy a seregbe beállani vonakod-
 nék, az ilyeneket ispánjok a székelyek főembereivel együtt bün-
 tethesse és birságozhassa meg. Továbbá az említett hadkirovások
 (limitatiók) és hadkiállítások alkalmával a székely főemberek és
 zsellérek vagy embereik, a kik magoknak a főembereknek a föld-
 én laknak, s más igen szegények is, a kiknek tudniilik há-
 rom forintot érő ingóságuk nincs, valamint a városok és mező-
 városok, tudniilik a székely székek főhelyei, bármily más tábo-

rozás alól fölmenthetők, hanem midőn az ellenség az erdélyi részeket támadta meg s abban kárt tett, abban az esetben azok is tartozzanak a székely ispán kirovása szerint táborba szállani.¹⁾

Azt hiszem, nem szükséges vitatnom, hogy a székelyek ezen honvédelmi kötelezettségéből azt kiolvasni, hogy a székelyek a király által telepített határőrök voltak, s mint Hunfalvy képzeli, határőri szolgálatuk fejében kapták és birták volna a koronától földjeiket, teljességgel nem lehet; mely esetben valódi nemesi jogokat nem gyakorolhattak, s a magyar nemesnél, sőt a legelső zászlós urnál is hasonlíthatatlanul erősebb birtokjoggal, melyet mindjárt ki fogok mutatni, bizonyosan nem dicsekedhettek volna.

IV. A székelyek birto k joga. A székelyek, a mint személyökre nézve mindnyájan szabadok voltak, úgy földjüket örökség (haereditas) jogán tökéletes tulajdonul birták; örökségeiket, bármelyik rendhez tartoztak is, mindnyájan, a székekben pedig a tisztségeket (a hadnagyságot és bíróságot) nemek és ágak sorrendje szerint évenként fölváltva osztották magok közt.²⁾

A Kovachich által a bécsi cs. államlevéltárból közölt XVI. századi jegyzékben olvashatjuk: „Ezek az összes három rendű székelyek örökségeiket úgy birják mint igazi nemesek, s nincs is joguk a főembereknek vagy lófőknek a község fölött uralkodni, hanem ha örökölt tisztségöknél fogva, mely őket évenként az alább megnevezett hat nem szerint megilleti, melyeknek huszonnégy ága van³⁾. S hogy a székely főrendű és lófő családok tagjai a székekben a tisztségeket egészen az 1562-diki támadásig s a székely szabadságnak erre következett megrontásáig a hat nem huszonnégy ága szerint évenként fölváltva viselték, bizonyítja az az 1557-ben magyar nyelven hártýára irt s a gr. Rhédey család levéltárában fönmaradt jegyzék, melyben 1491-től 1515-ig, tehát a 24 ág szerint 24 évre terjedő időszakra, föl vannak jegyezve Marosszék főhadnagyai és főbírái, s ki van jelölve, hogy mely évben, melyik nem melyik ága jogán, kik viselték a főhadnagyi

¹⁾ *Monumenta Hung. Juridico-Historica* I. köt. 7—9. l.

²⁾ Per tribus et generationes atque líneas generationum, antiquorum more, haereditates ac officia inter sese partiuntur et dividunt. *Verböczi* III. rész. 4. czim.

³⁾ *Székely Oklt.* II. 80. l.

és kik a főbirói tisztet¹⁾). Látjuk ebből, hogy a székelyek az ősrégi vérségi rendszert, mely ugy a katonai, mint a polgári életben a magyarok közt is a királyság fölállítása előtt teljes erejében volt, egész 1562-ig, tehát akkor is fontartották, midőn az 1239-ben betelepített kúnok, kik IV. László 1279-ben kelt kiváltáslevele szerint hasonlóan törzsek és nemzetségek szerint választották kapitányaikat és biráikat, ezen ősrégi nemzetségi szervezetet már rég elvesztették s király által kinevezett kapitányok alatt állottak. Ha a székelyek Magyarország különböző vidékeiről valamelyik magyar király által szállított telepítvényesek voltak, hogyan keletkezhetek volna közöttök azok a nemek és ágak, melyeket név szerint ismerünk s melyeknek Magyarországon semmi nyoma, s hogyan viselhették volna ezen Magyarországról beköltözött telepítvényesek előkelői a székekben a katonai és polgári hivatalokat: midőn mindenki tudja, hogy Magyarországon a Sz. István korában életbe lépett átalakulás után soha senki semiféle katonai vagy polgári tisztséget a közjogi tekintetben megszüntetett s csak a magán birtok jogára szorított nemzetségi rendszer vérségi jogán magának nem követelhetett s nem viselhetett, hanem a királyság főtisztjeit, a zászlós urakat, a várak és vármegyék ispánjait, Sz. Istvántól fogva mindig a király nevezte ki.

A székely jogtörténelem a napfénynél világosabban bizonyítja, hogy a székely örökségben királyi jog nem létezett. Székely földön a király, az 1562-diki székely lázadás leverése után Segesvárt kelt országgyűlési végzés előtt, senkinek egy talpalattnyi földet sem adományozhatott, s nincs egyetlen egy oklevél sem, mely a király adományozási jogát az 1562-diki törvényt megelőző időkre igazolná²⁾. A magtalanul elhalt székely öröksége

¹⁾ *Székely Oklt.* II. 139. l. — Hasonl. a maros-széki hadnagyság és biróság viselésének a 6 nem 24 ága között évenként fölváltva következő sorrendjét, mely 1548-ban kelt, de a melyben a hadnagyok és birák névszerint nincsenek fölemlítve. U. ott II. 78 l.

²⁾ Hogy az Andrásy családnak csiki jószágokra szóló adománylevelei, melyeket hiányos másolat után némely tudósaink tévedve állítottak 1550-ben keltnek, valósággal II. János király által 1569-ben voltak kiadva, s hogy Szapolyai Jánosnak, még mint erdélyi vajdának 1521-ben kelt levele, melylyel

vérokonaira, ha azok nem voltak, a szomszédokra, sőt az aranyos-
széki bogáthi praediumban, mely pedig csak a XIII-dik században
a székelyek betelepődése által vált királyi várjóságból székely
földdé, egész 1848-ig ősi szokás szerint a legelső foglalóra, arra
szállt, ki az örökös nélkül elhalt székely birtokába az ekét leg-
előbb bele vetette. Székely örökség nem hogy magszakadás, de
még hűtlenség s fölségsértés esetében sem szállott s nem száll-
hatott a királyi kincstárra: mert a székely örökség birtokjoga
nem királyi adományban gyökerezett, mert a székelyek királyaink
által is elismert birtokjoga régibb eredetű mint a magyar ki-
rályi trón.

Székely földön közönségesen elismert s a törvényes gyakor-
lat által szentesített jogi elv volt, hogy székely ember, kivéve a
hűtlenség esetét és a bűnügyeket, fejét sem, jóságait pedig soha
sem vesztheti el (*Siculus demptis casibus note infidelitatis et
causis criminalibus nec caput, bona vero nunquam solet amit-
tere*¹⁾). Így mondja ki ez elvet a Majlád István vajda és székely
ispán által 1535-ben tartott vajdai törvényszék a Gyergyai Lázár
testvérek által kiskaludi székely örökségök iránt folytatott perben
hozott ítéletében. S ez elvet János király is elismerte és szente-
sítette az által, hogy jóllehet ő maga még mint vajda koboztatta
el Lázár Jánostól és Ferencztől, kik a fölkelt székelyek élén el-
lene harczoltak, a kiskaludi székely örökséget s adományozta 1521-

---

az 1519-diki székely lázadásban részt vett Balaskó János és Imre s Becz Imre
csíki székely főemberek, mint hűtlenek, némely jóságait az Aporoknak ado-
mányozta, nem székely örökségek, hanem vármegyei területen fekvő nemesi
jóságok. és így törvényesen elkobozhatók s eladományozhatók voltak; vala-
mint azt is, hogy II. Lajos király a Kézdi széki szentléleki várat és tarto-
zandóságait nem a székely törvények ellen, hanem jogosan adományozta Sza-
polyai János erdélyi vajdának, minthogy Szentlélek, mint királyi végvár, ki-
rályi birtok és így adományozható volt, megvittam és bebizonyítottam „Az
Andrássy család 1569-diki csíki adományleveleiről“ című értekezésemben.
Századok. 1875. 429—449. 1.

¹⁾ *Werbőczy* törvénykönyve szerint is *Tripart. Pars III. tit. 4. a* szé-
kely, ki ellen a székely ispán előtt hozott főben járó ítélet 24 márkára, mely
ugyanannyi forintot tesz, terjed, örökségeit elmarasztalva s elítélve sem vesztí
el, hanem azok örökösre s rokonaira szállanak. „*Caput etiam, demptis casibus
notae infidelitatis et causis criminalibus, salvum praeservabit.*“

ben Szentgyörgyi Tóth Jánosnak, s jóllehet később az ezen örökségért pert folytatott testvérek egyikét Ferenczet, mint Ferdinánd király párthívét, 1536. az ő vajdája Majlád István mint hűtelent lefejeztette, még is 1538-ban saját elnöklete alatt Székely-Vásárhelyt tartott törvényszékén helybenhagyta az említett vajdai ítéletet, mely, mint mondja, „az ország dicséretes törvénye és szokása szerint volt hozva“ s visszaitélte a peres székely örökséget az életben maradt testvérnek, az egykor hűtelen Lázár Jánosnak, és ezzel egykori vajdai adományának törvénytelenységét ünnepélyesen elismerte.¹⁾

Hogy a király 1562. előtt, mikor kezdődött a levert székely község adományoztatása, megkísértette székely földön jószágot adományozni, arra csak egyetlen egy esetet tudok. I. Károly a Kászon széki Lok nevű havasi völgyet, mint magtalanul elhalt emberek birtokát, kedvelt hívének, a székely eredetű Apor fiának, Sándornak adományozta. Azonban hiában adta ki két ízben is a gyulafehérvári káptalanhoz intézett igdató parancsát s azt 1324-ben harmadszor is hiában ujitotta meg: mert a csiki székelyek, László hadnagygyal élükön, a beigtatásnak ellene mondtak, s jóllehet a király elé idézve meg sem jelentek s ezért a királyi törvényszék által el is marasztaltattak, ősi öröküket a törvénytelen adományozás ellenére még is megtartották, úgy, hogy az Apokok soha ezen kászoni jószág birtokába nem juthattak²⁾. Ha a székelyek, mint Hunfalvy állítja, koronajóságokra szállított királyi telepítvényesek voltak, vajon a köztök magtalanul elhaltak jószágai nem szállottak volna-e vissza törvényesen a koronára, s ez esetben a csiki székelyek, kik az eladományozott földet sajátjoknak állították s meg is tartották, merészelhettek volna-e s birtak volna-e sikerrel dacolni a hatalmas király parancsával?

A székely örökség nemek és ágak jogán szállott át, a székely jogokat csak székely vérből származott ember élvezhette. A király, ki Magyarországon nemességet, jószágot, tisztséget, czimet és rangot osztogathatott, székely földön, 1562 előtt, sem jószá-

¹⁾ Lásd bővebben kifejtve „Egy székely örökségi per 1535—1538-ban“ czimű értekezésemben. *Századok.* 1875. 592—622. 1.

²⁾ *Székely Oklt.* I. 42. 1.

got nem adományozhatott, sem senkit székely joggal, mely a vérséggel járt, kiváltságlevele által föl nem ruházhatott. Székely földre a király, minthogy a székekben a tisztségeket a főemberek és lófők nemek és ágak szerint osztották és viseltek, tisztet sem nevezhetett, kivéve az egy székely ispánt, ki a saját törvényei szerint élő székelységet a magyar koronához kapcsolta, s közöttök a király képét viselte, s kit éppen ezért, mint az ország egyik zászlós urát, a királyok mindig a legelőkelőbb főuri magyar családok ivadékaiból, és soha sem született székelyek közül állítottak a székely nemzeti haderő élére. Megkísértette ugyan V. István, ugyanaz, a ki a kézdi székelyeknek a tordai vár Aranyos melléki földjét, a későbbi Aranyos széket, adományozta, hogy kedvelt hiteit, Lőrinczet és Lestárt, székely joggal ruházza föl, megengedvén, hogy a telegdi székelyek (azaz Udvarhelyszék) szomszédságában fekvő két örökölt helységeket, Szederjest és Szentkeresztet (a mai Szász-Kereszturt, németül Kreutzot), a telegdi székelyek törvénye szerint birhassák és használhassák, ezen két falut kivette az erdélyi vajda hatósága alól, s parancsot adott a telegdi székelyek közönségének, hogy Lőrinczet és fiát s maradékaikat fogadják bé magok közzé. Ezen törvénytelen parancsnak azonban sikere nem lett, s azt 1279-ben V. István fia IV. László király hijában írta át és adta ki újra megerősítve¹⁾: mert a jogukat ismerő s megvédni biró udvarhelyi székelyek az említett két helységet soha kebelökbe nem fogadták. Szederjes maradt, a mi volt, vármegyei, Szász-Keresztur pedig királyföldi terület: mert birtoikosai s lakosai, mint nem székely vérből valók, királyi parancsra székelyekké nem lehettek. Ha a székelyek Sz. László kora után koronajóságra telepített határőrök voltak volna, lehetségesnek tarthatjuk-é, hogy az ismételt királyi parancsesal daczolhassanak, s lett volna-é joguk, lett volna-é érdekek meg nem engedni, hogy egy pár szomszéd helység. határa földjökhöz csatoltassék, illetőleg a határőrség területébe kebeleztessék és így velök a határőri kötelezettség terhében osztozzék?

¹⁾ IV. László ezen parancsa két eredeti példányban maradt fön; egyik a m. tud. Akadémia kéziratárában s onnan van közölve *Hazai Okmánytár* VI. köt. 243. l., a másik hibátlanabb példányt Segesvár levéltárában találtam, s az arról vett másolat meg van saját gyűjteményemben.

V. A székelyek adómentessége és az ökörsütés. A székelyek, mint mindnyájan egy iránt szabadok és fegyverrel szolgálók, sem a királynak, sem senkinek másnak semminémű adófizetéssel, semmi szolgálattétellel nem tartoztak, csak bizonyos ünnepélyek alkalmával voltak kötelesek a királynak mintegy önkénytes ajándéknak minden telek után egyegy ökröt adni, a mit, minthogy az ily ökrökre a király bélyegét sütötték, ökörsütésnek nevezték.

A székelyektől a király részére ökrökben járó jövedelem legrégebb emlékezetét az esztergomi érsekség 1254. és 1263-diki kiváltságleveleiben találjuk, melyek szerint a király részére a székelyektől és oláhoktól ökrökben, juhokban s más állatokban szedett jövedelem tizede az esztergomi érseket illette ¹⁾. Említve van a székelyek adómentessége s ökörsütése az udvardi (udvarhelyi) királyi várhoz tartozott Oláhfalu oláh lakosai részére Venczel király által 1301-ben adott kiváltságlevélben is, melyben az áll, hogy ezen oláhok, kik a vár részére tartoztak gerendát, zsindelyt s fát szállítani, gyalog szolgálatot tenni s az udvardi egyháznak a szokott képét fizetni, „a székelyék módjára, a kik között élnek, mindennemű adózástól örökre mentesek legyenek, kenézöknök azonban adják meg, a mivel annak tartoznak; azt sem hallgatván el, hogy az ökörsütéstől mentesek legyenek“ ²⁾. Világosan elismeri a székelyek adómentességét Mátyás király többször idézett 1473-diki parancsában, mely szerint „tudva van, hogy a mi hű székelyeink sem nekünk sem embereinknek örök időktől fogva soha semmiféle pénzfizetéssel teljességgel nem tartoztak, hanem csak önkéntes és készsége ajándékaikkal a mi és más fölséges magyar királyok házasságának és fiaik születésének örömnepére, valamint jövedelmeik arányában a tőlök jött és hozzájuk küldött követségek költségére, a mint azt kiváltságlevél alakjában szerkesztett más levelünkéből bővebben megérthetitek.“ ³⁾. Bonfini

¹⁾ *Fejér, Cod. Dipl. Hung.* IV. dar. II. köt. 384- l. és IV. dar. III. köt. 133. l. s innen *Székely Oklt.* I. 13. 14. l.

²⁾ *Székely Oklt.* I. 30. 31. l.

³⁾ *Székely Oklt.* I. 220. l. — E parancsban Mátyás azt, hogy a székelyek, mint más hiteles adatokból bizonyos, a király koronázásakor is tartoztak ökörsütéssel, nem említi, hihetőleg azért, mert miután e tartozásukat rég lerótták, neki e czimen ökröt adni többé nem voltak kötelesek.

is tudja, hogy a székelyek, „kik a szabadságot annyira imádják, hogy későbbek lennének meghalni, mint adót fizetni, Magyarország királyainak soha sem akartak adót fizetni, s arra hogy ezt tegyék semmi erőszakkal nem lehetett őket kényszeríteni. A mi időnkben pedig csak kéréssel és a király kegyével bíráttak arra, hogy a dicső Mátyásnak némelykor házanként egy-egy ökröt adjanak“ ¹⁾. A XVI. század elejére vonatkozva írja Oláh Miklós a székelyekről: „Adót senkinek, sem a királynak sem másnak nem fizetnek, azon kívül hogy midőn Magyarország királya megkoronáztatik, vagy megházasodik, vagy fia születik, fejenként egy-egy ökröt adnak a királynak. De ezt is többnyire nagy nehezen teszi meg, a mint az én időmben is atyám kárával történt. Midőn ugyanis Tomori Pál Ulászló király parancsára, fia Lajos születésekor ²⁾, ezen székely ökrök sütésére, (mert a királynak ajánlékozott ökrökre bélyeget sütnék), egy csapat katonával kiküldetett, és segítségére atyám Oláh István is küldött tizenhat lovast, a mint Pál a nemzet szokása szerint a királynak járó ökröket követelte, minthogy a székelyek ebben a dologban akadékoskodtak és ellene törekedtek, kénytelen volt velök megütközni. Ki is, minthogy a székelyek sokan lévén erősebbek voltak, seregével, mely ötszáz lovasra s többre is ment, legyőzve s leverve, ha jól emlékezem, húsz sebet kapott. Mely ütközetben katonái közül sok elesett, nagy részök pedig mindenéből kifosztva nagy bajjal szaladhatott haza; kik közt atyám három katonája is elesett, a többiek pedig félig összevagdálva jöttek haza“ ³⁾. Verancesics megemlítvén, hogy már az ő korában, a XVI. század közepe táján, a székelyek adómentessége csorbát kezdett szenvedni, azt írja, hogy „a régi törvény szerint mind egyik királynak csak háromszor adtak ökröt, tudniillik minden család vagy, a mint ők mondják, minden kapu egy-egy ökröt: a király koronázásakor, lakodalmakor és első fia születésekor, ha pedig a helyett leánya született, a harmadik adótól föl voltak mentve. Most mellőzve olykor a régi szokást, mintegy segedelem gyanánt, a király ki-

¹⁾ *Bonfini*, e. h. 1774. kiad. 108. l.

²⁾ II. Lajos született 1506. jul. 1-én.

³⁾ *Oláh, Hungaria et Attila*. 196. l.

vánságára, a haza megtartása érdekében nem vonakodnak többször is adni“¹⁾. I. Ferdinánd királynak az összes székelység követeinek kérelmére 1554-ben kiadott kiváltságlevelében olvashatjuk, hogy „jóllehet az összes székelyek a legrégibb időktől fogva, mikor őseik Attila vezérlete alatt országunk erdélyi részeibe jöttek és ott megtelepedtek, Magyarország dicső királyai a mi elődeink által minden adótól vagy pénzrovatal fizetésétől mindig teljesen mentesek és szabadok voltak és igazi nemességgel éltek, azt kivéve, hogy mind egyikök a magyar királyok koronázása, lakodalma és első szülött fia születése idején egy-egy ökröt adott a királynak: még is nem régen ezelőtt néhai Fráter György váradi püspök, ki a fenséges Izabella királyné után őket és Erdélyt kormányozta, különféle fogásokkal és mesterkedéssel arra kényszerítette őket, hogy részint a török adó rovására, részint az említett királynénak adandó pénzsegélyre bizonyos összeget fizessenek, miből régi szabadságuknak és nemességöknek igen nagy sérelme történt.“ Megerősítvén azért a székelyek régi szabadságait megengedi, hogy „nekünk semmi adóval vagy pénzfizetéssel ne tartozzanak, hanem régi szabadságaikban és jogaikban, melyekkel éltek, békésen tartassanak és maradjanak meg, úgy azonban, hogy mind azt, a mit a hajdani dicső magyar királyoknak, a mi elődeinknek, az ökrök fejenként való kirovásában, vagy mint közönségesen nevezik ökörsütésben, régtől fogva, mindig a szokott időkben megadtak, nekünk és örökösainknek s utódainknak a magyar királyoknak ezután is mindig megadni tartozzanak“²⁾. Teljesítették is e tartozást a székelyek I. Ferdinánd részére mindjárt 1555-ben, midőn az összes székekből a szék tisztjeinek s a király kiküldött biztosainak nagyon is bőven osztogatott ajándék ökrökön kívül majd nem négyezer darab ökröt szolgáltatottak a kinestár számára³⁾.

Milyen volt a törvényes eljárás és gyakorlat az ökörsütés alkalmával, mely a hagyomány szerint Maros-Vásárhely mellett szokott történni, a hol a király emberei az egész székely földről

¹⁾ *Verancsics munkái*. I. köt. 145. l.

²⁾ *Székely Oklt.* II. 112. l.

³⁾ Ezen tudtomra legutolsó ökörsütésre vonatkozó hivatalos jegyzékek és jelentések eredetiben megvannak a budai kamarai levéltárban, s közölve lesznek a Székely Oklevéltár sajtó alá kész III-dik kötetében.

összehajtott ökröket megbélyegezték, látjuk II. Ulászlónak a régi székely törvényeket és szokásokat megerősítő 1499-diki leveléből. „Mindegyik magyar király törvényes koronázására, — mond ez oklevél, — tartozzék a székelyek közönsége egy-egy ökröt fizetni minden telkes székely részéről; úgy hogy a mondott ökrök kivonása vagy fölhajtása idején mindegyik székely tartsa meg a maga ökrei felét magának; úgy hogy a király embere az ökröket egymástól szerencsére (ad fortunam) szétverve tartozzék megfelelni, s a kiéi az ökrök, az válassza magának először a fele részt, s azután a király embere a megmaradt fele részből válasszthasson egy ökröt a királyi felségnek. Továbbá a királyi felség első lakodalmára minden telkes székelytől a föntirt módon egy-egy ökröt szedessék. Továbbá a királyi felség első szülött fia keresztelőjére minden telkes székely fizessen egy-egy ökröt a föntebb előadott módon. Továbbá az efféle ökrök szedésekor az ispán vagy a király biztosai bírálják meg és lássák meg, kiknek kelljen az ily ökoradástól menteknek lenni, hogy a királyi felség ebben kárt ne valljon. Továbbá a királyi felség által közzéjük rendelt ispánnak, első megjelenésére, a hét székely székből egy-egy lovat, azaz az egész közönség hót lovat tartozzék adni, melyek mindegyike annyit érjen, hogy az ispán azon a lovon tisztességgel szállhasson táborba“¹⁾.

Gondolni sem lehet, hogy a székelyek, ha király által koronajóságra telepített hafárörök voltak, hogyan élvezhettek volna a királylyal is szemben ily adómentességet, midőn tudjuk, hogy az Erdélybe s Szepesbe koronajóságokra vagy királyi, királynéi városokba telepített bármily nemzethez tartozó gyarmatosok a király földjéért évi bért (censust) tartoztak fizetni.

VI. A fiúleányság. A székely ember öröksége, ha fia volt, arra szállott, s a fiú leánytestvérének csak rendjéhez illő ki-

¹⁾ *Monumenta Hung. Juridico-historica*. I. köt. 9. 10. l. — A székely ispánnak a 7 szék részéről ajándékba adandó 7 hadi paripáról csak itt találunk emlékezetet. Megjegyzem, hogy a XVI. századi másolatban vagy talán annak olvasásában, bizonyosan hiba történt. Ezen mondatban ugyanis, „quorum (equorum) quinque tantum valeant“ kézzel fogható s a következő szavak által igazolva van, hogy eredetileg quinque helyett quicunque állott; a mondat csak így ad helves értelmet.

házasítással tartozott. Ha pedig a székelynek fia nem, csak leánya maradt, az a régi székely törvény szerint fiúvá vált, fiúleánynyá s atyja örökösévé lett.

Abban a végzésben, melyet Vizaknai Miklós erdélyi alvajda és Vingárti Geréb János görgényi várnagyok, mint Hunyadi János kormányzó által Maros székbe rendelt bírák, a székelyek közönségének Maros-Vásárhelyt 1451-ben tartott gyűlésében a szék tisztjeivel és 24 táblabírájával együtt hoztak és adtak ki, „az összes székelyek dicséretes törvénye és régtől fogva helyeselt szokása szerint“ egy értelemmel örökre érvényes szabályúl van kimondva és megállapítva, hogy a székely örökségben az elévülés harminczkét esztendő, s a ki az alatt törvényes lépéseket nem tett, örökre hallgatni tartozik. Az örökösödés sorrendje pedig ekként van megállapítva: „Ha két testvér bármikor is hajdan régi időben székely örökségében egymástól megkülönbözött és megosztozott, akkor utódaik, kik egymás után kölcsönösen örökösödnek, azon székely örökségeket így tartoznak birni és tartani, hogy mind addig, míg rokonságuk egyik ágában fiúörökösök élnek, a leányörökösök a fiúörökösök sérelmére, míg azon fiúörökösök életben vannak, az ily örökségekbe magokat ne ártassák; ha pedig az ily fiúörökösök kihalnak, és a leányörökösök őket túlélnek, a rokonság főntebb irt másik ágából való fiúörökösök, míg amazok élnek, az ily örökségnek ama félre szállott azon részébe ne ártassák magokat, hanem ha mind a két nemű örökösök kihaltak, csak akkor kelljen az említett örökségeknek a rokonság természetszerinti másik ágára szállani“¹⁾.

Az 1555-ben Udvarhelyen tartott nemzeti gyűlésen összeirt s Dobó István és Kendi Ferencz erd. vajdák és székely ispánok által megerősített régi székely törvények 20—23 cikke a székely örökösödésről s a fiúleányságról így rendelkezik: „20. Valamely embernek fia, leánya vagyon, az örökség a fiat illeti, de úgy, hogy a fiú a leányt, kiki a maga székének törvénye szerint, kiházassítsa belőle. 21. Ha két férfiú egy ember gyermeke, egyiknek fia, a másiknak leánya vagyon, a leány olyan örökös az atyja örökségében, mint a fiú (azaz: a leány *fictio* juris fiúleánynyá

¹⁾ *Székely Oklt.* I. 163. 1.

vált s mint ilyen örökössé lett). 22. Valamely embernek két leánya vagyon, fia nincsen, atyjoktól maradott örökségek egyaránt illetik őket, de úgy, hogy a kisebbik választhasson a lakó helyben, de úgy, hogy a másiknak hozzá hasonló legyen, egyaránt öröködhessenek benne; ha pedig a kisebbik a nagyobbiknak hasonlót nem adhatna, tehát az örökség két felé osztassék. (E szerint mind a két leány fiúleánynya s egyenjogú örökössé lett). 23. Valamely embernek két leánya vagyon, egyik leánynak fia, a másiknak leánya vagyon, a leány is olyan örökös az atyja jószágában mint a fiú (az az: a fiúleány leánya is fiúleánynya lesz); de ha a leánynak (t. i. a fiúleánynak) fia és leánya létszen, a fiú a leányt kiházasítja helyöle (az az: a székely örökség ismét fiújózággá válik)¹⁾ A leány e szerint csak akkor öröködött a székely örökségben, ha fiúörökös nem maradt, s ez esetben őt a törvény tette fiúleánynya és így örökössé.

Magyarországon a fiúörökös nélkül elhalt magyar nemesnek a koronára visszaszállandó jószágában a leányt csak a király tehetette örökössé, illetőleg nevezhette ki fiúleánynya. A székelyföldön, hol a törvény tette a leányt fiúvá s örökössé, a király ezt a jogot nem gyakorolhatta és soha nem gyakorolta: mert királyi jog a székely örökségben nem volt s az nem hogy megszakadás, de még hűtlenség esetén sem szállhatott a koronára. Ez pedig azt mutatja, hogy a székely birtokjog nem a koronától származott s a székelység koronajózágra szállított királyi telepítvény nem lehetett.

VII. A tetemre hívás és halálujítás. A tetemre hívásnak még az ősi pogány korból eredt szokását, — melynek Magyarországon, hol Szent István korától fogva ezen ősi törvénykezési eljárást a tüzes vas és forróvíz próbája helyettesítette, nyomát sem találhatni, — az ősi intézményeihez, a vérségi rendszerhez s régi szokásaihoz ragaszkodó székelység tartotta fenn, s gyakorolta törvényes tisztviselői a királybírák által még a XVII. században is.

Állott pedig ez a szokás abból, hogy ha székely földön valakit megöltek, s a gyilkost nem lehetett tudni és kinyomozni, a halott rokonai panaszára azon helység lakosai, melynek határában

¹⁾ Székely nemzet constitutiói. Pest, 1818. 42—43 l. és innen Székely Okt. II. 120—121 l.

történt a gyilkosság, tartoztak a hely színén megjelenni s a gyilkost, ha tudták, megnevezni és kiadni, ha pedig ezt nem teheték, kezököt a temetetlenül hagyott halott fejére téve, ünnepélyesen meg kellett esküdniök, hogy sem magok nem bűnösök, sem a gyilkosról nincs tudomásuk. A ki az esküt letenni vonakodott, vagy a kinek keze alatt, míg esküdött, a holt testből a vér megindult és folyni kezdett, azt a bíróság bűnösnek nyilatkoztatta, halálra ítélte és így a halált mintegy megújította.

Kétségtelen, hogy valamint ezen pogánykori ős szokásnak, úgy a keresztyénséggel együtt hazánkban is gyakorlatba jött istenítéleti eljárásnak, az a hit volt az alapja, hogy a hol a földi bíró az igazságot föl nem derítheti s a bűnöst ki nem nyomozhatja, ott isten az ártatlant csudatétellel is fölmenti, ellenben a bűnöst csudatétellel is, a tetemre hívásnál a halott vérének megindulásával, elítéli. De az is bizonyos, hogy a tetemre hívás pogány szertartása mellett sokkal könnyebb helyzete volt a vádlottnak, vagy gyanúsítottnak, ki magát ünnepélyes esküjével tisztázhatta, mint a középkori keresztyén ordaliaknál, melyekben a tüzes vasat megmarkolva s kezét forró vízbe dugva kellett, és csak keze sértetlen maradásával lehetett, ártatlanságát igazolni.

A tetemre hívást, mint a székelyeknek a keresztyénséghez nem illő szokását, említi s mint ilyet örökre eltörölnöndőnek határozta az 1594. febr. havában Gyula-Fehérvártt tartott országgyűlés végzése. „Miért hogy — mond a törvényczikk — a székelységnek nagyobb része donatiók alá vettetett, kiket donatariusok birnak¹⁾, az királybirák pedig, az ő hasznokat keresvén, az régi köztök való abususokat akarják követni, és külömbkülömbféle törvéntelenséggel akarják őket éltetni, t. i. a tetemre való hívás, a halálújítás, gyilkosságról való hűtfeladás, és több effélék, kik nem keresztyének közzé illendők, hogy az holt testet addig el nem hagyják temetni, míg nem a szegény siralmas és keserves atyját, anyját, vagy atyjafiát meg nem saczczoltatják és rajtok fizetést nem vesznek: végeztük azért országúl, hogy afféle abususok generaliter az székelység közzül tolláltassanak, és

¹⁾ Székely földön adományos birtokosok csak az 1562-iki folkelés leve-rese után János Zsigmond korában keletkeztek.

az mint az nemesség közt az lakságon az községet szokták törvénnyel éltetni, az ura tegyen törvént jobbágya felől.¹⁾

A törvény tehát kimondta a pogány szokás, a tetemre hívás örök eltörlését, de a törvény csak holt betű maradt, azt az ősi törvényeihez s századok gyakorlata által szentesített szokásaihoz ragaszkodó székelység közt nem lehetett végrehajtani. S éppen ezért az erdélyi törvényhozás szükségesnek látta a visszaélések bélyegzett tetemre hívás ellen a tilalmat több mint ötvenesztendő múlva 1649-ben megújítani. Ezen megújított országgyűlési végzést megerősíti az 1653-ban a régi erdélyi országgyűlési végzésekől szerkesztett s helybenhagyott törvénykönyv, az *Approbatae Constitutiones*, III. része, 76 czimének 9-dik czikke és V. rész 54-dik rendelete, melyeknek elseje az 1594-diki, második az 1649-diki országgyűlés végzésére hivatkozva ugyanazon szavakkal mondja, hogy: „a gyilkosságnak casusában az a régenten bejött keresztyénséghez nem illendő szokás, mely miatt a holt testek sok ideig föld színén tartattak, úgy mint a mely mondatott tetemre való hívásnak és ugyanakkor való hitfeladásnak, azért való fizetéssel együtt, viszont a mely halálújtásnak hivattatik, mind ezek a székelység közzül in perpetuum tolláltattak.“

Az idézett törvényekben mint visszaélés van megróva a holt test hosszas ideig temetetlen hagyása s a keserves felek által a bíróság részére teendő fizetés, a megsaczczottatás, mely nélkül a tetem fölszabadítása s eltemetése meg nem történhetett. Ez a fizetés, a székelyek régi törvénye szerint három forintban megállapítva, az eljáró bírót illette, s ha a gyilkost ki lehetett nyomozni s halállal lakoltatni, annak vagyonából volt megveendő, de ha a gyilkos vagyonából nem telt, a keserves félnek kellett azt megfizetni. „A kit megölnek tetememelésben, — mond az 1555-ben összeírt régi székely törvények 82-dik czikke, — három forint a bíróé; ezt a gyilkoséból fizetik: de ha azon meg nem vehetné is, az övéből (t. i. a keserves fél vagyonából) meg kell fizetni.“²⁾

Az 1653-ban szerkesztett erdélyi törvénykönyv harmadszor is kimondta a keresztyénséghez nem illő tetemrehívás és halál-

¹⁾ *Erdélyi országgyűlési emlékek*. Szerk. Szilágyi Sándor. III. köt. 453. l.

²⁾ *Székely nemzet constitutiói* 50. l. s innen *Székely Oktl.* II. 126. l.

újítás örökös eltörlését, de a törvény tilalma a székely nép vérévé vált szokását nem egyhamar bírta kiirtani. Udvarhelyszóken ugyanis a tetemfelszabadítás, mely a tetemrehívásnál szokásos birói eljáráshoz tartozott, egészen 1740-ig gyakorlatban volt; mint kitetszik az ezen szék helyhatósági statutumainak, melyeket azon szék 1740. febr. 6-dikán tartott főtörvényszéke megerősített, 16-dik czikkéből, mely így szól: „A tetemfelszabadítást ne a keserves, hanem a gyilkos javaiból fizessék meg a régi usus szerint, vagy ugyan penitus tolláltassék.“¹⁾

E rendelkezés mutatja, hogy már ekkor ezen régi szokás, melyet maga Udvarhelyszók főtörvényszéke is a visszaélések miatt csak föltételesen nyilvánított föntarthatónak, kihaló féliben volt. Nem is találjuk többé nyomát; Mária Therézia korában azt a székely földön is a rendes büntető törvénykezési eljárás váltotta föl.

Ezt a pogánykori büntető eljárást, valamint a föntebbi pontokban kiemelt köz- és magánjogi törvényeiket, alkotmányos intézményeiket, melyekhez hasonlók magyar földön csak a vezérek korában léteztek, s melyek a magyar királyság alkotmányától, törvényeitől s joggyakorlatától oly lényegesen különböznek, a székelyek a XI. vagy XII. században, mint Hunfalvy állítja, Magyarországról beköltözve magokkal nem hozhatták, s bátran ki mondhatjuk, hogy a székely köz- és magánjog a magyar királyi trón föllállítását s a magyar alkotmány átalakítását megelőző korban gyökerezik, s a saját nemzeti életet élt székelység szelleméből székely földön fejlődött ki.

Szabó Károly.

---

¹⁾ Székely nemzet constitutiói. 133. l.